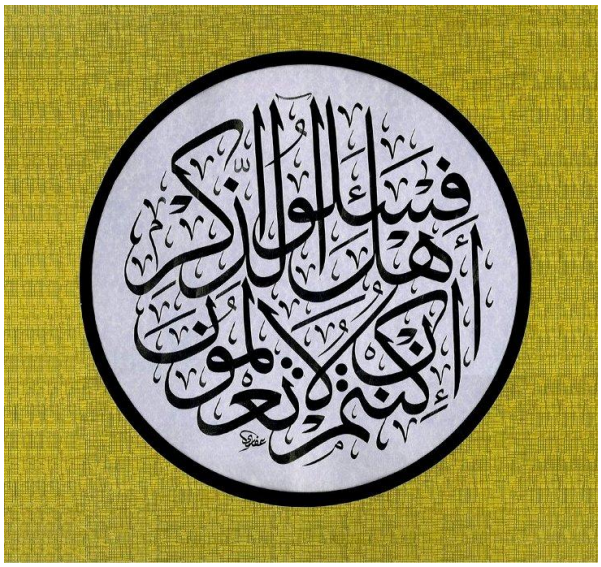

Tasavvufa Dâir Sorular ve Cevâblar - Niyâzî Mısrî

Büyük mürşidlerimizden Niyâzî Mısrî Kaddesallahu Sırrahu'l-Âlî Hazretlerinin, tasavvufun incelikleri hakkında soru-cevâb şeklinde kaleme aldıkları bu risâle, yasma nüshalarda "Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvıfane" diye geçer. Sonradan matbu nüshalarda, "Usûl-ı Tarikat ve Rumûz-ı Hakikat" başlığı kullanılmışdır. Biz bu risâleyi, mümkün olduğu kadar günümüz Türkçesine çevirdik. Tabii tasavvufun temel kavramları olan sôfî, velî, tahkîk, tarîkat, hakîkat, ma'rifet, mürşid gibi kelimeleri olduğu gibi bırakdık. Bize göre, bu gibi kelime ve kavramlar için yeni bir karşılık aramak fuzûlî ve faydasız bir çabadır, bunların mutlakâ doğru bir kaynakdan iyice öğrenilmesi lâzımdır. Yazıldığı günlerde olduğu gibi bugün de akıllardaki sorulara doyurucu cevâblar veren ve şübheleri izâle eden bu eser, pek samîmî bir sohbet uslûbu ile yazılmış olduğundan okuyanlar sanki karşılarında Niyâzî Mısrî Hazretleri varmış ve konuşuyormuş gibi hissedeceklerdir. Bu büyük velînin feyzinden cümlemizin müstefîd olması niyâzı ile.

RİSÂLE-İ HAZRET-İ NİYÂZÎ MISRÎ

Bu risâlenin yazılmasının iki sebebi var :

Birincisi sebeb şudur. Sôfîlerin öyle sözleri vardır ki sıradan insanlar hattâ âlimlerin nâkıs olanları, o sözleri işittiklerinde, sapık mezheblere âid sözler zannederler. Çünkü ehlullâhın sözleri, ekseriyâ mutlakdır yani ne yöne çekilirse o yöne gider. Ehli olmayan bilemez ve bilmediği için onlara sû-i zann eder. Bu risâle işte bu gibi kötü zanlara mâni' olmak için yazıldı.

İkinci sebeb de, tasavvuf ehli geçinen bazı câhillerin, ehlullahın sözlerine bakıp sapıklığa düşmesi endîşesidir. Tasavvuf ehli, her ne kadar yüksek mertebelere erişseler de, onların îmânı da yeni îmâna gelen mü'minin îmânından fazla olmaz. Bunu iyi bilip tasavvuf yolunu şerî'at yolundan başka bir yol zannedip dalâlete düşmesinler ve avâm yani sıradan insanlar ile havâss yani maneviyatda ileri gidenler arasındaki farkların ma'rifetullah husûsunda olduğunu anlayıp, taklîdî olan îmândan tahkîkî olan îmâna doğru yol almağa istekli olsunlar diye yazıldı.

Bismillâhirrahmânirrahîm

El-hamdü lillahi rabbi'l âlemin ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve 'alâ cemî'i'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve 'alâ âlihim ve ashâbihim ecma'în.

- **Tasavvufun başlangıcı nedir?**

Îmânın altı esâsı vardır. Bunlar, Allah'ın varlığına ve birliğine ve meleklerine ve resûllerine ve kıyâmet gününe ve hayır ve şerrin Allah Teâlâ'nın takdîriyle olduğuna dil ile ikrâr ve kalb ile tasdîkdir. İşte tasavvufun başlangıcı budur.

- **Tasavvufun sonu nedir?**

Tasavvufun sonu da, bu altı esâsı dil ile ikrâr ve kalb ile tasdîkdir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî kuddise sırruh Hazretlerin'e "Tasavvufun sonu nedir?" diye sorulduğunda "Başlangıcıdır" cevâbını vermişdir.

- **Sôfîlerin sıradan insanlardan farkı nedir?**

Sıradan insanların bu altı esâsa îmânları taklîdîdir, sôfîlerin ise tahkîkîdir.

- **Taklîdî îmân ne demekdir?**

Taklîdî îmân, kişinin babasından veya mahallesindeki hocadan, imâmdan veya âlimlerden öğrendiği gibi inanmasıdır. Böyle bir îmâna sâhib olanlar, bu altı esâsa inanmanın niçin elzem olduğunu, niçin cehennemden kurtulmanın çâresinin îmân olduğunu bilmezler. Tıpkı sokakda gezerken kıymetli bir mücevher bulup da bunun kıymetini bilmeyen bir kimse gibi. O kimse tesâdüfen bulduğu bu cevherin kıymetini bilmez ve onu kıymetsiz bir boncuk zanneder. Böyleleri hakkında korkulur ki şiddetli bir sıkıntı anında küçük bir şey karşılığında o boncuk zannetdiği mücevheri değişir yani îmânını kaybeder.

- **Tahkîkî imân nedir**

Tahkîkî îmân, altı esâsın her birinin aslını arayıp hakîkatine ulaşmakdır. Tarîkat, taklîd köyü ile tahkîk şehrinin arasında bir yoldur. Bazıları bu yolu on yılda, bazıları yirmi yılda, bazıları otuz yılda, bazıları da kırk yılda kat eder. Bazıları da o yoldan çıkıp her biri bir başka tarafa gidip, kimi Cebrî ve kimi Kaderî ve kimi Mu'tezelî ve kimi Tenâsühî olurlar. Hâsılı yetmiş üç fırka bu yola girdiler, biri hâriç hepsi yoldan dışarı gidip, îmân-ı tahkîkî şehrine ulaşamadılar. Bir tek fırka ki ona "Fırka-yı Nâciye" yani "Kurtuluşa Eren Topluluk" denir, ancak onlar ulaşabildiler. Bunlar, Hazret-i Resûl'e, sallallahü aleyhi vesellem, her işlerinde son derece bağlı oldukları için buldukları mücevherin kıymetini bilenlerdir. Îmânları bunlara âşikâr olmuşdur, mum ile giderken güneşe ermişlerdir, taklîdde iken tahkîke ermişlerdir. Bunların îmânı, tahkîke ulaşdıkdan sonra taklîd tarafına dönüp bakdıklarında, ikisinin birbirine aslâ ters düşmediğini yani hakîkatı şerî'ata ve şerî'atı hakîkata tatbîk edince birbirine birebir uyduğunu gördüler. Tıpkı rûh ile beden gibi. Rûh ile beden hakkında Peygamberimiz sallallahü aleyhi vesellem Hazretleri buyurmuşlardır ki : "من فقد عضواً فقد حساً bir uzvu eksik olanın bir hissi de eksik olur". Bundan anlaşılıyor ki şerî'atı eksik olanın tahkîki de eksik olur.

- **Sôfîler akâidde ve 'amelde hangi mezhebdendir?**

Sôfîlerin çoğu, Ebû Mansûr el-Mâturidî mezhebindedirler. 'Arab sôfîleri ekseriyâ Hasan El-Eş'arî mezhebindedirler. Bu iki imâmın mezhebleri ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at mezhebidir. Amelde mezhebleri ise, bulundukları yöreye göre, dört mezhebden birisidir. Meselâ bizim vilâyetlerimizde olanlar Hanefîyyü'l-Mezheb'dirler yani İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretlerinin Kur'ân-ı Azîm'den ve ehâdîs-i nebeviyyeden ictihâd eylediklerini taklîd ve kabûl ederler.

'Arabistan diyârında, Mısır ve Haleb vilâyetlerinin çoğunda ve Haremeyn-i Şerîfeyn halkının çoğu Şâfiyyü'l-Mezheb'dir. Bunlar İmâm-ı Muhammed bin İdris eş-Şâfi'î Hazretlerinin ictihadlarını taklîd ederler. Tunus vilâyeti, Mağrib halkı ve 'Arabistan vilâyetlerinin bazısı Mâlikiyyü'l-Mezheb'dirler. Bunlar İmâm Mâlik Hazretlerini taklîd ederler ve ehl-i Bağdad'ın çoğu, Irak diyarları ve 'Arabistan diyarlarının bazıları ve Haremeyn-i Şerîfeyn'in bazısı Hanbelîyyü'l-Mezheb'dirler yani fetvâ ve takvâda ve ilim ve verâ'da İmâm-ı Ahmed ibn Hanbel Hazretlerini taklîd ederler.

Bu dört imâmın mezheblerine ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at mezhebleri denir. Bunların birbirlerine ihtilafları, tefferuatdadır, asıl mes'elelerde değildir. İşte sôfîlerin mezhebleri bu ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at mezhebidir, başkası değildir.

Sôfîler şöyle inanırlar ki, bir kimse ehlullah olsa ve her ne kadar kerâmet sâhibi olsa da, bu mezheb imâmlarının mertebesini bulamaz. Nerede kaldı ki ashâb-ı güzînin veya peygamberlerin mertebesini bulmak. Şöyle inanırlar ki, bir velî, hangi mertebeye varırsa varsın, bu imâmlardan birini taklîd etmekden yani onun mezhebine tâbi' olmakdan kurtulamaz.

- **Bâyezîd-i Bestâmî Hazretlerine "Ne mezhebdensin?" diye sorulduğunda "Allah mezhebindenim" demesinin sebebi nedir?**

Sebebi şudur ki, bu mezheblerin her birisi Allah'a gider. İmâm-ı A'zam mezhebi ve İmâm Şâfi'î mezhebi demek mecâzdır, hakîkatde bu yollar Allah'ın yollarıdır. Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri, sorulan soruya hakîkat lisânı ile cevâb vermişdir yoksa "Ben hiç bir mezhebe tâbi' değilim" demek değildir.

- **Sôfîlerin bazı sözlerini duyuyoruz ki, o sözlerden bunların tenâsühe inandıkları anlaşılıyor. Meselâ derler ki, ben kâh bulut olurum, kâh yağmur, kâh nebât olurum, kâh hayvan olurum, kâh insan olurum. Bunun gibi daha birçok şeyler söylerler. Bu sözlerle kasd edilen nedir?**

Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem buyurdular ki, "Benim ümmetim âhiretde on bölük haşr olurlar, kimi maymun ve kimi domuz ve kimi de başka sûretlerde" . Büyük müfessir Kadı Beyzâvî, "فنأتون افواجا" âyet-i kerîmesinin tefsîrinde "Bazı insanların âhiretde bu hayvanların şekline girmelerinin sebebini, o kişilerin dünyâda iken, o hayvanların huyları ile huylanıp, sıfatları ile sıfatlanmış olmaları" diye beyân etmişdir. Meselâ maymunun sıfatı koğuculuk ve gıybetdir. Hınzırın sıfatı haram yemekdir. Meselâ bir kimsenin huyu koğuculuk ve gıybet etmek olsa, o kimsenin her ne kadar sûreti insân ise de sîreti maymundur. Lâkin görünmez olduğu zaman kendini o sûretde bulur ve mahşerde o sûretle kalkar. Allah muhafaza etsin. Meğer ki ölmeden önce tövbe edip o sıfatdan kurtulmuş olsun.

Sultân-ı Kevneyn sallallahü aleyhi ve sellem Hazretleri "النوم أخ الموت uyku ölümün kardeşidir" buyurdular yani bir kişi öldüğü zaman ne hâl olacak ise uykuda dahi kendini o hâlde görür. Eğer "حاسبوا قبل أن تحاسبوا hesâba çekilmeden önce kendinizi hesâba çekiniz" sözüyle işâret edilen muhâsebe ehlinden ise, her zaman muhâsebe olunur. Meselâ rüyanda tilki gördün ise kendi sıfatındır, onu sana Hakk Teâlâ'nın göstermesi, hîle sıfatından kurtulmağa çâre bulman içindir. Rüyada maymun görürsen "koğu ve gıybeti terk eyle" demekdir. Rüyada hınzır görürsen "haram yemeği terk eyle" demekdir. "Ölmezden evvel ölün" denilmesi de bu muhâsebeye işâretdir.

Bir kimse, bir mürşid-i kâmile bî'at etse, muhâsebe ehli olur ve iyi ve kötü 'âlemde ne var ise hepsini görür, geçirir. Önce kötü sıfatlarını görmeğe başlar ve şeyhin telkîn etdiği ismullah, o sıfatları mahveder. Zamanla öyle bir mertebeye

varır ki, çoğu zaman peygamberleri ve velîleri görür. İşte bu gibi rüyalar, o kimsenin sîretinin artık insan sîreti olduğunu gösterir. Tıpkı bunun gibi bir kimse, seyr ü sülûkünü tamamladıkdan sonra, "Ben kâh bulut olurum, kâh hayvân, kâh insân olurum" dese hakîkati söylemiş olur zîrâ insân mertebesine gelinceye kadar o merhalelerden birer birer geçmişdir.

- **Tenâsühî mezhebleri ve sizin mezheblerinizi güzelce açıklar mısınız?**

Biz deriz ki, bu hâl, berzahda ve âhiretde olur. Onlar derler ki, dünyâda olur. Meselâ onlar derler ki, bu hayvanlardan birinin sıfatıyla sıfatlansa öldüğü gibi rûhu o sıfatlı bir hayvana anasının karnında et ve kan iken girer ve dünyâya gelir. Tenâsühe inananlar, hayvanların çoğunun o hayvanların sıfatlarına sâhib olan insanlardan meydâna geldiğine inanırlar. İşte tenâsühî denilenler böyle inananlardır. Bunların gerçek îmândan aslâ nasîbleri yokdur. Bunlar hakkında Ömer Fâriz Hazretleri buyurmuşdur ki : "فمن قال بالنسخ فالمسخ لايق به – ابرار وكن عمّا يراه بعزلة" yani "Kim ki tenâsüh mezhebindedir, onun lâyıkı mesh olmakdır. Ey kardeş, sen onlardan uzak ol ve uzlet eyle". Yetmiş iki bâtıl mezheb arasında en sapkını bunlardır. Allah cümlemizi korusun.

- **Sôfîler şerî'atde harâm olan şeylerin bazısının helâl olduğuna inanıyorlar gibi anlaşılıyor. Meselâ şarâbı ve meyhâneyi, kadeh ve kadehi sunan sevgiliyi ve o sevgilinin zülfünü, yüzündeki beni ve yanağını övüyorlar. Hattâ sevgilinin yüzündeki çizgileri Kur`an'a teşbîh ederler. Bunları nasıl îzâh edersiniz?**

Sôfîyye tâifesi, taklîdî îmândan imân-ı tahkîkîye sefer etdikleri gibi her şeyin zâhirinden bâtınına ve sûretinden ma'nâsına sefer etmişlerdir. Her şeyin özünü yani hakîkatini görmüşler ve bilmişlerdir. Bu yüzden onların bir çok sözleri ma'nâ 'âlemindendir. Meselâ şarabdan murâd etdikleri, ma'rifetullahdır ki netîcesi muhabbetullahdır, 'aşkdır. 'Aşk ile muhabbet aynı ma'nâyadır. Meyhâneden murâd, mürşîd-i kâmilin gönlüdür ki, muhabbetullah hazînesidir. Kadehden murâd, tâlibe telkîn edilen ismullah ya da ma'ârif-i ilâhiyye ile ortaya çıkan sözlerdir. Sâlik, bunları dinledikçe o sözlerin zevkiyle sarhoş olur, kendinden geçer. Sevgiliden murâd, mürşid-i kâmildir. Mürşid-i kâmil, sâlikin gözüne, dünyevî sevgiliden bin mertebe daha sevgili görünür. Zîrâ dünyevî sevgili ten sevgilisidir, manevî sevgili ise rûh sevgilisidir. Zülüfden murâd, mürşidin sâlike tenezzül edip cezbedici sözler söylemesidir. Yanakdaki benden murâd, mürşidin bazen Allah'ın zâtında müstağrak olarak istiğnâ âleminde kalması ve bu sebeble irşâddan müstağnî olmasıdır. Yanakdan murâd, tâlibe göründüğü zaman tâlibin gönlünden iki cihan fikrini uzaklaşdırmasıdır. Sevgilinin yüz hatlarını Kur`ân'a teşbîh etme mes'elesine gelince. Yüzden murâd, mürşidin gönül yüzüdür, Kur`ân'dan murâd ise ahlâk-ı ilâhiyyedir ki, "تخلقوا باخلاق الله Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanın" sözüne işâretdir.

- **Sôfîler "Biz Allah'ı görürüz" derler. Dünyâda bu Hazret-i Resûlullah'dan başkası için mümkün müdür?**

Mümkün değildir. "Biz Allah'ı görürüz" demeleri, "Biz Allah'ı biliriz ve kudretinin tezâhürünü müşâhede ederiz" demekdir. Yoksa Allah, dünyâda görülmekden münezzehdir. "لا تدركه الأبصار و هو يدرك الأبصار". Peygamberimiz aleyhissalâtü vesselâm Hazretleri buyurdu ki : "اعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فإنّه يراك" Allah'a O'nu görür gibi ibâdet et, sen onu görmesen de o seni dâimâ görüyor". Bu şekilde ibâdet, ihsân mertebesidir. Sôfîlerin kasd etdiği, "Biz Allah'a kulluğu ihsân mertebesinde ederiz" demekdir. Hazret-i Ali kerremallâhu vecheh Hazretleri de buyurdular ki, "لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا Ben Allah'ı öyle bildim ki eğer gözümden perde kalksaydı da ben O'nu görseydim bildiğim gibi görürdüm ve anladığım gibi bulurdum". Bu sözden de, Allah'ın dünyâda görülemeyeceği anlaşılmışdır. Bu kelâmın sâhibi Hazret-i Ali'dir, o böyle derse başkasının hâli

ne olur, iyi düşün ve anla!

- **Öyleyse böyle söylemek yalan olmaz mı? Bir şeyin tesirlerini ve tezâhürünü görmek kendisini görmek gibi olur mu?**

Olur. Bir kimse güneşin ışığını görse ve "Ben güneşi gördüm" dese câizdir, halbuki güneşi görmemişdir. Başka bir misâl de şudur. Eline bir ayna alırsın, aynada kendi yüzünü görürsün, gördüğünün kendi yüzün olmadığını bildiğin halde "yüzümü gördüm" dersin. Bu söz yalan olmaz.

- **Görmek, kudretinin tesirlerini görmek ise onu herkes görebilir. Sôfiler ise, "Biz görürüz ama başkaları göremez" diyorlar. Buna ne dersin?**

Şunlar ki gördüler ama ne olduğunu bilmediler, öyleyse görmediler. Görmek demek, bilmek demekdir. Bilmediyse görmedi demekdir. Bir kimse her zaman helva yese, yediğinin helva olduğunu bilmese ve bir kimseden de öğrenmemiş olsa ve kimse de anlatmamış olsa, helva her medh edildiğinde yüreğinde bir hasret ateşi onu devamlı yakdığı gibi. Acabâ ben onu nerede bulurum, tadına nasıl bakarım diye arar durur.

- **Bu sôfîlerin bazıları biz ne cehennemden korkarız ve ne de cennet isteriz derler. Bu sözü söyleyen küfre girmiş olmaz mı?**

Bu söz, söyleyenin cehennemden korkmayıp, cenneti beğenmemesi hâlinde küfre varır. Sôfîlerin kasd etdikleri ise o değildir. Bu sözlerle asıl murâd etdikleri, "Yâ Rab, senin bizi yokdan vâr etmen, kendine bir fayda için değildir. Öyleyse bize lâyık olan, sana yapacağımız kulluğu kendimize âid bir sebeb için etmemek, ancak senin rızân için etmekdir. Bizim seninle alışverişimiz yok ki cennet için ya da başka bir şey için ibâdet edelim. Gerçi sen "إن الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة" buyurdun. Bu âyet, senin has kullarına sayısız lutuflarını ve sınırsız rahmetini izhâr etdiğini gösterir. Yoksa sen hâşâ alışverişden münezzehsin ve biz ibâdeti tam bir ihlâs ile yani sırf senin için ederiz. Eğer ara yerde cennet ve cehennem olmasa bize düşen yine de sana ibâdetdir. Cennete ve cehenneme koymak ve çıkarmak sana kalmışdır. Nasıl dilersen öyle edersin, cennete koyarsan o senin fazlındır, ibâdetimizden değildir. Cehenneme koyarsan 'adlindir, hâşâ zulüm değildir. Zulüm, başkasının mülkünde fuzûlî tasarruf ile olur. Mülk ise tamâmen senindir, öyleyse sen dilediğin gibi tasarruf edersen zulmetmiş olmazsın" demek isterler. İşte sôfîlerin o sözlerden murâdları budur, başka bir şey değildir.

- **"Şerî'at ile hakîkat aslâ birbirine muhâlif değildir" demişdin. Sôfîlerin arasında bazı gizli sözleri vardır ki onları şerî'at ehlinden saklarlar. Madem hakîkat şerî'ata muhâlif değildir, öyleyse niçin gizlerler?**

O sözleri gizlemelerinin sebebi şerî'ata karşı olduğundan değildir. Sebebi, o sözlerin herkesin anlayamayacağı sözler olmasındandır. Onun için Hazret-i Peygamber aleyhissalâtü vesselâm "كلّموا الناس على قدر عقولهم İnsanlara anlayabilecekleri gibi konuşunuz" buyurdu. Zîrâ her sözü herkese söylersek bazısını bazıları anlayamaz ve gaflete düşer. Sôfîlerin bazı sözleri gizleyip sadece ehline söylemeleri, işte Resûlullah'ın bu emrine uymak içindir.

- **Bir kimse sôfîlerin bildiği ilmi bilmese, sadece şerî'atın zâhiri ile amel etse ve bunu kendisi için yeterli görse, o kimsenin îmânında ve islâmında sôfîlerden eksik olur mu?**

Olmaz. Değil sôfîlerden, hattâ enbiyâ aleyhümüsselâmın îmânından ve islâmından bile eksik olmaz. Zîrâ îmân ve islâm bir cevherdir ki parçalanması ve bölünmesi mümkün değildir, bu sebeble bunlar için fazla veya eksik denemez. Pâdişah ile fakîrin güneşden hisseleri aynı olduğu gibi veya en güçlü bir kişi ile en zayıf bir insanın bedenlerinde aynı uzuvlar olması gibi, îmânda da

cümle ehl-i îmânın hisseleri aynıdır, fazlası eksiği olmaz.

- **Peki insanların kimisi peygamber, kimisi velî, kimisi sâlih, kimisi fâsıkdır. Bu farkları nasıl îzâh edebilirsiniz?**

Farklılık ma'rifetdedir, yoksa îmânın aslı hepsinde aynıdır ama ma'rifet bakımından aralarında mertebe farkı vardır. Nitekim zengin ile fakîr, pâdişâh ile köle aynı uzuvlara sahibdir ama giydikleri elbiseler ve bulundukları mevkiler bir değildir. İnsanın kıymeti, ma'rifet elbisesindendir. Nitekim pâdişahın büyüklüğü de bedeni ile değildir, devletinin ve kudretinin büyüklüğü iledir.